

Knowledge. [in Ukrainian]. 2008. 359 p. **3. Savitska H.I.** Features of formation of moral and ethical norms of behavior in mentally retarded students in the process of social orientation. Coll. of sciences. works of Kamianets-Podilskyi nat. University. Ivan Ogienko. Kamianets-Podilskyi: Axiom. 2010. Vol.14. P.212-217. **4. Shevtsiv Z.N.** Fundamentals of inclusive pedagogy: a textbook. K.: The Center for Educational Literature, 2017. 248 p.

Дата відправлення статті 20.03.2020 р.

УДК: 342.726-056]:37.091.33-027.22

DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.249-256

І.Г. Саранча

isarancha@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5715-6271>

ТРЕНІНГОВА ПРОГРАМА ПРОТИДІ НАСИЛЬСТВУ В РОДИНАХ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Відомості про автора: Саранча Ірина, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, голова правління Вінницької міської організації соціального розвитку та становлення окремих малозахищених категорій молоді «Паросток». У колі наукових інтересів: проблеми соціальної реабілітації дітей та молоді з психофізичними порушеннями розвитку, психологія дітей та молоді з психофізичними порушеннями розвитку, розвиток інклюзивної освіти, м. Вінниця, Україна. E-mail: isarancha@gmail.com

Contact: Sarancha Iryna, PhD In Pedagogy, Senior teacher of the chair Psychology Department of Vinnytsia M. Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Chairman of Vinnytsia City Organization for Social Development of Specific Vulnerable Categories of Young People «Parostok». Sphere of research interests: problems of social rehabilitation of children and young people with mental and physical disabilities, psychology of children and youth with mental and physical disabilities, development of inclusive education, Vinnytsia, Ukraine. E-mail: isarancha@gmail.com.

Відомості про наявність друкованих статей. 1. Sarancha I. The influence of tempo rhythmic organization of speech during gaming and theatrical activities on correction of stammering in children. Journal of Physical Education and Sport, Vol 19 (Supplement issue 4). Art 193. P.1333-1340. **2. Sarancha I.** Preparing of Preschool Teachers to Working with Children with Special

Educational Needs. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III, May 24th -25th, 2019. P. 83-93 . 3. **Саранча І.Г.** Ставлення працівників поліції та судів до осіб з інвалідністю. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2019. Випуск 59. С.110-114.

Саранча І.Г., Тренінгова програма протидії насильству в родинах осіб з інвалідністю. У статті проаналізовано сучасний стан державного захисту осіб з інвалідністю щодо протидії та захисту від насилля. Розглянуто основні базові нормативно-правові документи, які регулюють несення відповідальності за акти насилля та основні види насилля.

За результатами аналізу теоретичної бази було розроблено тренінгову програму протидії насильства стосовно осіб з інвалідністю в їхніх родинах. Програма спрямована на осіб з інвалідністю, які мають бажання проявити себе у ролі тренерів для проведення тренінгів за принципом «рівний-рівному». Дана програма тренінгу складається з основного модуля, який містить загальні аспекти проблеми насильства і основи ведення тренінгів. Основний модуль складається з трьох частин:

- Теоретична частина включає тексти з окремих тем для тренерів, посилення на міжнародні документи, статті дослідників.
- Практична частина включає вправи для кожної теми.
- Роздаткові матеріали розроблені спеціально для використання учасниками в ході практичних вправ тренінгу. Ці матеріали містять інформацію та інструкції, необхідні для виконання вправ.

Зроблено висновок, що в Україні недостатня увага приділяється просвітницькій діяльності щодо протидії насильства по відношенню до осіб з інвалідністю в їхніх родинах та залученню осіб з інвалідністю до тренінгової діяльності.

Ключові слова: особа з інвалідністю, родини осіб з інвалідністю, насильство, протидія насильству, тренінгова програма.

Саранча І.Г., Тренинговая программа противодействия насилию в семьях лиц с инвалидностью. В статье проанализировано современное состояние государственной защиты лиц с инвалидностью по противодействию и защиты от насилия. Рассмотрены основные базовые нормативно-правовые документы, регулирующие несение ответственности за акты насилия и основные виды насилия.

По результатам анализа теоретической базы была разработана тренинговая программа противодействия насилию в отношении лиц с инвалидностью в их семьях. Программа направлена на лиц с инвалидностью, которые хотят проявить себя в роли тренеров для проведения тренингов по принципу «равный-равному».

Данная программа тренинга состоит из основного модуля, который содержит общие аспекты проблемы насилия и основы ведения тренингов. Основной модуль состоит из трех частей:

- Теоретическая часть включает тексты по отдельным темам для тренеров, ссылки на международные документы, статьи исследователей.
- Практическая часть включает упражнения для каждой темы.
- Раздаточные материалы разработаны специально для использования участниками в ходе практических упражнений тренинга. Эти материалы содержат информацию и инструкции, необходимые для выполнения упражнений.

Сделан вывод, что в Украине недостаточное внимание уделяется просветительской деятельности по противодействию насилию в отношении лиц с инвалидностью в их семьях и привлечению лиц с инвалидностью к тренинговой деятельности.

Ключевые слова: человек с инвалидностью, семьи лиц с инвалидностью, насилие, противодействие насилию, тренинговая программа.

Sarancha I.G., Training program for combating violence in the families of disabled people. The article analyzes the current state of the state protection of disabled people concerning counteraction and protection against violence. The basic legal documents regulating responsibility for acts of violence and the main types of violence are considered.

As the result of the analysis of the theoretical base, the training program for combating violence against disabled people in families of disabled people was developed. The program is aimed at the disabled people who wish to prove themselves as coaches for peer-to-peer trainings. This training program consists of a main module that contains general aspects of the issue of violence and the basics of training. The main module consists of three parts:

- The theoretical part includes texts on separate topics for coaches, links to international documents, articles by researchers.
- The practical part includes exercises for each topic.
- The handouts are designed specifically for use by participants during practical training exercises. These materials provide information and instructions necessary to perform the exercises.

It is concluded that in Ukraine insufficient attention is paid to educational activities on combating violence against disabled people in the families of disabled people and involving disabled people in the training activities.

Key words: disabled people, families of disabled people, violence, counteraction against violence, training program.

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві люди з інвалідністю складають не менш 10-12% населення. Це особи з такими порушеннями здоров'я, як ураження опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи, психічними захворюваннями та зниженням інтелекту, ураженнями органів слуху та зору, ураженнями внутрішніх органів. Кількість людей з інвалідністю постійно зростає, хоча причини і наслідки цього явища можуть бути різними.

На сьогоднішній день проблема домашнього насилля визнана однією з актуальніших соціальних проблем світу. Згідно статистичних даних 13,2% українських жінок хоча б раз у житті зазнали фізичного або сексуального насилля у родині. В Україні немає відповідної статистики щодо осіб з інвалідністю.

Наприкінці 2017 року в Україні був ухвалений Закон, що вносить зміни до Кримінального кодексу України, покликані реалізувати положення Конвенції Ради Європи про запобігання і боротьбу з насильством стосовно жінок і домашнім насильством.

Зокрема, до Кримінального кодексу занесено Статтю 126 "Домашнє насильство" та Статтю 151 "Примушування до шлюбу".

У 2018 році набули чинності окремі положення цього закону, тоді як остаточної чинності документ набув тільки на початку 2019 року.

До цього в Україні не існувало нормативно-правового терміну та кримінального злочину "домашнє насилля"; відповідні дії кваліфікували як адміністративне правопорушення.

Водночас, з метою закріплення основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству Верховна Рада ухвалила відповідний закон.

Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидії домашньому насильству", домашнє насильство – це дії фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, скоєні в родині чи в межах місця проживання, які призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [1].

Прийняття нового Закону України "Про запобігання та протидії домашньому насильству" спонукає громадські організації, які займаються захистом осіб з інвалідністю, реалізувати навчально-просвітницькі проекти з метою попередження та запобігання проявів насилля щодо осіб з інвалідністю в родинях та формування у осіб з інвалідністю відповідальної поведінки на підвищення якості власного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи з того, що феномен домашнього насилля набув загрозливого поширення, останнім часом спостерігається активізація уваги українських вчених до різних аспектів сімейних конфліктів. Так, було захищено низку дисертаційних робіт з даної тематики, а саме: О. Шинкаренко, Б. Головкін, Л. Крижна, О. Бойко, Є. Потапчук та ін.

Мета статті – презентація тренінгової програми протидії насильству по відношенню до осіб з інвалідністю в їхніх родинях, спрямованої на осіб з інвалідністю, які мають бажання проявити себе у ролі тренерів для проведення тренінгів за принципом «рівний-рівному».

Виклад основного матеріалу. Протягом 2019 року Громадська організація Вінницька міська організація соціального розвитку та становлення окремих малозахисених категорій молоді «Паросток»

реалізувала проект «Нові соціальні послуги - нова якість життя» за фінансової підтримки фінського фонду «ABILIS». У рамках реалізації проекту було розроблено та проведено п'ятиденну тренінгову програму протидії насильства по відношенню до осіб з інвалідністю в їхніх родинах, спрямовану на осіб з інвалідністю, які мають бажання проявити себе у ролі тренерів для проведення тренінгів за принципом «рівний-рівному».

Основні завдання тренінгової програми:

1. Формування чутливості по відношенню до проблеми насильства в родинах осіб з інвалідністю.
2. Розгляд насильства як можливої причини проблем низького рівня соціалізації осіб з інвалідністю.
3. Форми та методи ефективної допомоги постраждалим від насильства особам з інвалідністю.
4. Захист і допомога в кризовій ситуації. Оцінювання ступенів небезпеки.
5. Співпраця і формування мереж зацікавлених осіб у поширенні тренінгової програми.

Перший день тренінгу присвячений знайомству та дає тренерам можливість отримати уявлення про учасників, а учасникам – про те, що вони дізнаються в процесі тренінгу, про їх власні очікування.

Вступна частина прояснює аспекти, які будуть висвітлені під час сесії. Крім того, її завдання полягає в тому, щоб встановити контакт між тренером і групою. Для того, щоб краще познайомитися з учасниками та їхніми очікуваннями, заздалегідь роздаються групі анкети з питаннями про їхні очікування.

Знайомство один з одним – важливий крок у першій сесії тренінгу, особливо якщо він присвячений темі насильства та його учасниками є люди з інвалідністю. Тільки в тому випадку, коли вдається встановити певну ступінь довіри в групі, учасники можуть говорити про свій особистий досвід.

Цілі першого дня:

- Ознайомити з планом першого дня.
- Ознайомити з досвідом роботи тренера в області насильства по відношенню до осіб з інвалідністю.
- Надати учасникам можливість розповісти про себе, про свої інтереси і очікування, що стосуються тренінгу.
- Надати можливість поділитися особистим досвідом щодо насильства по відношенню до осіб з інвалідністю.
- Визначити цілі тренінгу і мотиви учасників.
- Створити безпечний навчальний простір.

Навчальні вправи першого дня: «Сніжний ком», «Правила роботи», «Насильство – це...», «Мова тіла».

Другий день тренінгу присвячений розгляду теми «Міфи та факти насильства».

Протягом другого дня учасники тренінгу розглядають міфи, які часто маскують реальні випадки насильства. Учасники повинні навчитися розпізнавати і протистояти цим міфам. Мета тренінгової діяльності полягає в тому, щоб дати реалістичну картину насильства по відношенню до осіб з інвалідністю за допомогою жорстких фактів і цифр та продемонструвати свою компетентність.

Цілі другого дня:

- Допомогти учасникам усвідомити власні міфи щодо насильства.
- Допомогти групі попрацювати з власними міфами.
- Усвідомити реальні факти і цифри щодо насильства над особами з інвалідністю.
- Продемонструвати власну компетентність.

Навчальні вправи другого дня: «Види насильства», «Реальні історії», «Міфи», «Особистий досвід переживання насильства».

Третій день тренінгу присвячений розгляду теми «Положення жінок та дітей, які піддаються насильству».

Цей день тренінгу присвячений становищу жінок та дітей з інвалідністю, які живуть в насильницьких відносинах. В рамках розгляду цієї теми обговорюються причини, які змушують жінок жити в цих відносинах, і ті труднощі, з якими вони стикаються.

Цілі третього дня:

- Зрозуміти, з якими труднощами стикаються жінки, які живуть з чоловіками-кривдниками («стокгольмський синдром», діти, економічні причини, релігійні та юридичні бар'єри): звинувачення цих жінок в насильстві, яке над ними відбувається.
- Вплив насильства на дітей.
- Усвідомити необхідність поважати рішення, яке приймає жінка.
- Усвідомити необхідність вести роботу, спрямовану на повернення жінці внутрішньої сили: жінки не є пасивними і безпорадними жертвами.

Навчальні вправи третього дня: «Чому жінки залишаються з кривдниками», «Наслідки відмови від стосунків з кривдником», «Становище дітей», «Небажання помічати насильство».

Четвертий день тренінгу присвячений розгляду теми «Кривдники».

Міфи про кривдників не мають нічого спільного з реальністю; вони допомагають їм уникати відповідальності за скоєне насильство. Зазвичай такі міфи засновані на історіях про нещасне дитинство цих чоловіків та жінок, на пошуку провини їхніх партнерів, втрати контролю над собою («це сильніше за них самих»), алкоголізм як причини насильства тощо.

Ці пояснення відволікають увагу від реальної проблеми – актів насильства – і звинувачують в цьому кого завгодно і що завгодно, але тільки не самого кривдника.

Часто особи, котрі піддаються насильству, а також друзі, родичі, професіонали, які стикаються з цією проблемою в своїй практиці, відчують сильну спокусу обрати таку ж стратегію і позбавити кривдника

відповідальності за його дії. Це доводить, що насправді його не сприймають серйозно.

Мета даного тренінгового дня - довести, що насильство по відношенню до осіб з інвалідністю – це система поведінки і стратегій, і що його основа – прагнення до встановлення влади і контролю. Учасники знайомляться з найбільш поширеними формами самовиправдання і намагаються навчитися протистояти кривдникам, покладаючи відповідальність за вчинене насильство тільки на них.

Цілі четвертого дня:

- Знайомство з виправдувальними стратегіями.
- Робота з міфами (алкоголізм, нещасне дитинство, безробіття).
- Уміння розпізнавати стратегії кривдника.

Навчальні вправи четвертого дня: «Чому чоловіки вдаються до насильства?», «Бесіда з кривдником», «План безпеки».

П'ятий день тренінгу присвячений розгляду теми «Служби підтримки».

Вкрай рідко компетентну і всебічну підтримку може надати один представник будь-якої служби чи організації. Навіть якщо це високопрофесійна організація, рамки службових обов'язків і обсяг повсякденної роботи не дозволяють надати особі з інвалідністю всебічну підтримку. У будь-якому випадку, навряд чи буде розумно, якщо представник будь-якої професії вийде за рамки своєї компетентності й спробує одночасно виконувати роботу судді, юриста, соціального працівника. Представники кожної з цих професій мають свої можливості для підтримки постраждалих від насильства, і важливо, щоб вони цим займалися на своєму місці. Важливим фактором є співпраця з іншими службами та організаціями, які також покликані надавати допомогу особам, які пережили насильство.

Дана тема являє собою огляд спеціалізованих служб підтримки та основних принципів їх співпраці.

Особлива увага приділяється інформації про притулки для жінок і регіональні організації, які надають підтримку постраждалим від насильства, так як важливо, щоб жінки мали можливість отримувати негайний доступ до відповідних послуг. Крім того, в цьому розділі велика увага приділена наступному принципу роботи таких організацій: постраждала особа з інвалідністю повинна бути впевнена, що жоден крок з боку співробітників не буде зроблений без попереднього обговорення з нею.

Цілі п'ятого дня:

- Знайомство з принципами роботи притулків для постраждалих від домашнього насильства.
- Надати інформацію про організації, в які можна направити жінку і дітей з інвалідністю.

- Ознайомити з упередженнями, пов'язаними з притулками для постраждалих від домашнього насильства.
- Заохотити учасників до подальшої співпраці. Надати психологічні поради щодо попередження синдрому вигорання.

Висновки. Отже, проблема домашнього насильства в родинях осіб, що мають різну ступінь інвалідності, реально має місце в Україні, де рівень державного соціального захисту осіб з інвалідністю оцінюється як досить низький, що відображає злободенні соціально-економічні проблеми розвитку суспільства в цілому. Сьогодні функція держави та громадських організацій стосовно людей з інвалідністю повинні виявлятися у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їхніх потреб у безпеці та можливості соціальної інтеграції.

Державні та громадські організації повинні максимально сприяти активізації осіб з інвалідністю у контексті соціально-психологічної, професійної, трудової реабілітації та працевлаштування. Держава повинна сприяти максимальній безпеці осіб з інвалідністю для досягнення ними гідної якості життя.

Бібліографія

1. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. 2. Келлі Ліз (2011). Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність і професіоналізм: Посібник. Львів. 3. **Навчально-методичний** тренінг «Особливості надання допомоги постраждалим від домашнього та гендерно зумовленого насильства». Робочий зошит. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2018. 4. **Пашко О. (2013)**. Навчання дорослих: виклики, специфіка, інтерактивні методи. Український досвід в регіональному економічному розвитку. Посібник. Львів: Галицька видавнича спілка. 5. **Писклакова М., Синельникова А. (2003)**. Насилие и социальные изменения. Москва. 6. **Пуцов В.І., Набока Л.Я. (2004)**. Особливості навчання дорослої людини. Київ, 2004.

References

1. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. 2. **Kelli Liz (2011)**. Nasy`l`stvo shhodo zhinok i ditej. Novy`j poglyad na policejs`ku diyal`nist`, yiyi innovacijnist` i profesionalizm: Posibny`k. L`viv. 3. **Navchal`no-metody`chny`j** trening «Osobly`vosti nadannya dopomogy` postrazhdaly`m vid domashn`ogo ta g`enderno zumovlenogo nasy`l`stva». Robochy`j zoshy`t. K.: TOV «Agentstvo «Ukrayina», 2018. 4. **Pashko O. (2013)**. Navchannya dorosly`x: vy`kly`ky`, specy`fika, interakty`vni metody`. Ukrayins`ky`j dosvid v regional`nomu ekonomichnomu rozvy`tku. Posibny`k. L`viv: Galy`cz`ka vy`davny`cha spilka. 5. **Py`sklakova M., Sy`nel`ny`kova A. (2003)**. Nasy`ly`e y` socy`al`nye y`zmeneny`ya. Moskva. 6. **Puczov, V.I., Naboka L.Ya. (2004)**. Osobly`vosti navchannya dorosloyi lyudy`ny`. Ky`yiv, 2004.

Дата відправлення статті 10.03.2020 р.